

Ситуація як методична проблема та її роль у навчанні іноземної мови**Козаченко Олексій Миколайович¹**

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

E-mail: kozachenko.an@ukr.net

У статті здійснено теоретичний аналіз ситуації як основи виникнення смислових взаємозв'язків висловлювань у діалозі. Розгляд питання про ситуацію, а також специфіку її відображення у смислового змісті висловлювань дозволить встановити, як перебіг діалогу регулюється ситуацією. Отримані в результаті важливі методичні параметри складають ситуативну основу для побудови ефективної системи навчання.

Актуальність дослідження пов'язана із необхідністю наукової розробки і практичного впровадження системи навчання діалогічного мовлення, що дозволить ефективно формувати в учнів якісні навички практичного володіння живим розмовним мовленням. Мовленнєва діяльність відзначається важливими мовними параметрами. Здатність людини до здійснення мовленнєвої діяльності розглядається передовсім як можливість формувати висловлювання, що відповідають певним ситуаціям. Здатність ситуації впливати на структуру окремих форм усного мовлення виражається у неповноті та ситуативності, наприклад, діалогічного мовлення. Ситуація як екстралінгвістичний фактор мовленнєвої діяльності розглядається представниками лінгвістичної науки як важливий елемент, що суттєво впливає на структуру мовлення. Психологи розглядають ситуацію в якості одного з важливих критеріїв вивчення закономірностей формування та функціонування психічних процесів. Це стосується, зокрема, процесу мислення у зв'язку з мовленнєвим досвідом учнів, що засвоюють іноземну мову. Ситуація традиційно розглядається також на рівні функціонування в якості методичної категорії. Переважає думка про необхідність здійснення саме детального аналізу особливостей складників мовленнєвої ситуації, на підставі якого вчені-практики виокремлюють найбільш типові та керовані аби успішно застосувати їх у навчанні іноземної мови. Успішні практичні результати зайвий раз підтверджують правильність створення у процесі навчання природних позамовних мовленнєвих ситуацій. В методиці вказується на те, що ситуативність забезпечує такі параметри, як ефективність, дієвість та економічність у навчанні іноземної мови.

Ключові слова: методика навчання іноземних мов, ситуація, монологічна та діалогічна форми мовлення.

Вступ. Усе важливе і корисне, що здобує методикою навчання іноземних мов у галузі формування умінь та навичок практичного володіння живим розмовним мовленням, дозволяють побудувати таку теоретичну модель навчання, а на її підставі – таку систему роботи, яка забезпечить учню уміння вести вільний, стилістично маркований діалог із елементами монологу. Використовуючи діалог у будь-якій ситуації і на будь-яку тему, учень зможе одночасно бути й ініціатором, і реагентом бесіди. Задля цього необхідно встановити, що слід зробити, аби забезпечити вміння учнів перейти від елементарного, побутового до інтелектуально-побутового, ускладненого діалогу, від спілкування між викладачем і учнем через комбіновані бесіди – до бесіди між групами учнів від коротких до розлогих реплік, від запитання до дискусії, від ролі реагенту до ролі ініціатора бесіди, від стилістично нейтральних до стилістично маркованих реплік, від примусового до природного стимулу для побудови розмови. Задля того, аби вирішити всі ці питання, необхідно передовсім виходячи з комплексу поставлених завдань, знайти таку основу, таку вихідну точку, відштовхуючись від якої було б можливим знайти шляхи їх розв'язання, які б узгоджувались із законами природного мовленнєвого спілкування. Переконані, що саме такою основою, є ситуація.

Мета та завдання дослідження. Актуальним для вирішення питань навчання діалогічної форми мовлення є розкриття специфіки ситуації як основи виникнення смислових взаємозв'язків висловлювань у діалозі. Розгляд питання про ситуацію, а також про специфіку її відображення у смислового змісті висловлювань співрозмовників дозволить встановити, як перебіг діалогу регулюється ситуацією. Отримані в результаті важливі методичні параметри будуть ситуативною основою побудови ефективної системи навчання.

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов українсько-німецького інституту Одеського національного політехнічного університету

Матеріали та методи дослідження. Теоретичний аналіз питання параметрів живого мовлення та власний досвід викладання іноземної мови дозволили встановити, що одним із важливих завдань є визначення ситуації та міри її впливу на структуру окремих форм усного мовлення. Тому здійснено спробу аналізу ситуації як компонента природного спілкування та в умовах навчання іноземної мови, що надасть можливість у подальшому створити освітню модель формування умінь та навичок діалогічного мовлення на заняттях з іноземної мови.

Результати дослідження. Низка положень суміжних наук – лінгвістики та психології – вимагають об'єктивного їх урахування при аналізі ситуації як методичної проблеми. Мовленнєва діяльність відзначається важливими мовними параметрами. Здатність людини до здійснення мовленнєвої діяльності розглядається передовсім як здатність формувати висловлювання, що відповідають певним ситуаціям (Гак, 1998). Мовлення є сукупністю усіх висловлювань в усіх ситуаціях (Паламар, 1997). Передбачається, що достатньо лише одного речення аби можна було у загальних рисах визначити ситуацію (Алхазішвілі, 1974). Здатність ситуації впливати на структуру окремих форм усного мовлення виражається у неповноті та ситуативності, наприклад, діалогічного мовлення. Саме тому речення у живому розмовному мовленні можуть перериватись (Бабенко, Стернін, 2005).

Структура тексту визначається низкою екстралінгвістичних факторів, пов'язаних із суб'єктом мовлення, а також мовленнєвою ситуацією (Голосова, 2002:76-6). Окремі лінгвісти вказують на важливість урахування соціальних та історичних чинників, які, на їхнє переконання, суттєво впливають на характер ситуації (Загнітко, 2011 : 247). Говорячи про процес навчання іноземної мови, підкреслюється, що її факти слід викладати у зв'язку з реальними предметами та ситуаціями (Ніколаєва, 2012 :6).

Таким чином, ситуація як екстралінгвістичний фактор мовленнєвої діяльності розглядається представниками лінгвістичної науки як важливий елемент, що суттєво впливає на структуру мовлення.

Психологи розглядають ситуацію в якості одного із важливих критеріїв вивчення закономірностей формування та функціонування психічних процесів. Це стосується, зокрема, процесу мислення у зв'язку з мовленнєвим досвідом учнів, що засвоюють іноземну мову. Дослідники відзначають, що використання конкретної ситуації у навчанні значно пришвидшує час реакції на висловлювання іноземною мовою (Лозова, 2010 : 89). Надаючи мовленню учнів ситуативний характер, викладач полегшує процес мовлення (Беляєв, 1965 : 98). Стверджується також, що результативно та швидко засвоюється матеріал, який викликає у людини певне емоційне ставлення (Вілюнас, 1984 : 142). В залежності від ситуації мовець обирає той чи той шлях формулювання висловлювання, а, відповідно, скористатися тією системою операцій, які за даних обставин швидко, повною мірою та безпомилково забезпечують формулювання мовленнєвого повідомлення (Леонтьєв, 2019 :52). Відповідні розумові функції та емоційні процеси належать до елементів мовленнєвої ситуації (Алхазішвілі, 1974: 89). Наведені положення дозволяють усвідомити важливі для методики критерії розуміння ситуації та її місця у процесі навчання.

Питання застосування ситуації у навчанні іноземних мов широко висвітлюється у методичній літературі, що значною мірою полегшує наше завдання (Гальскова, 2003 : 23). Ситуація традиційно розглядається на рівні функціонування в якості методичної категорії. Окремі авторитетні автори висловлювали думку про те, що методика не має опікуватись вивченням усіх можливих компонентів мовленнєвої ситуації (Ільїн, 2003). Однак дедалі більше вчених справедливо схиляються до думки про необхідність здійснення саме детального аналізу особливостей складників мовленнєвої ситуації. На підставі такого аналізу вчені-практики виокремлюють найбільш типові та керовані аби успішно застосувати їх у навчанні іноземної мови. Успішні практичні результати зайвий раз підтверджують правильність створення у процесі навчання природних позамовних мовленнєвих ситуацій. Використання ситуації під кутом зору навчання діалогічного мовлення, аналіз численних посібників з іноземної мови дозволяє стверджувати, що на цьому полі методична наука досягла значних результатів.

Аудіо-лінгвальний підхід до навчання пропонує засвоювати іноземну мову в умовах реальних ситуацій із використанням структурних вправ типу pattern drill, якими пропонується максимально насичувати мовлення. На наш погляд, серйозною помилкою може виявитись застосування таких моделей виключно і переважно в реальних ситуаціях без формулювання чіткої тренувальної схеми, яка має передувати живому, спонтанному спілкуванню. Аудіо-лінгвальний підхід приділяє особливу увагу ситуаціям, які вважаються основою для навчання. З цим можна погодитись, однак практика застосування такого підходу має, на наш погляд, окремі недоліки. Зокрема, широке використання

наочних засобів (відео, фотографії, що представляють конкретні ситуації), на думку прихильників зазначеного підходу, можуть забезпечити цілковите занурення у ситуацію. Наш власний досвід свідчить про те, що використання таких засобів створюють лише уявні обставини і не завжди спонукатимуть учня висловитись. Виходом є створення саме реальних обставин, основою для яких можуть бути, природно, фотографія або відеоряд, оскільки природна, невимушена ситуація спілкування – це не малюнок, а обставини, що виникають у зв'язку із цим малюнком. Реальна ситуація спілкування являє собою сукупність конкретних обставин, на тлі яких відбувається розмова. Уявна ситуація постає завдяки штучно створеним обставинам, навколо тематики яких слід говорити. Перша – викликає природний стимул для розмови, друга – лише штучний. Завдання викладача полягає у необхідності створення ним реальної мовленнєвої ситуації, яка б здавалася учням максимально природною. Уявна ж ситуація, на наше переконання, не може бути створена, вона завжди лише задається. Саме тому є досить небезпечним та безперспективним змішування понять ситуації та наочності у практиці викладання. Включення до освітнього процесу реальних ситуацій спілкування є тими компонентами навчання, які забезпечують динаміку мовлення, яка забезпечує вихід до природного спілкування.

Аналіз актуальних методик та посібників з іноземних мов свідчить, що навчання усного мовлення переважно здійснюється в ситуаціях, які мають для людини найбільшу цінність у цей момент (Алхазішвілі, 1974). Нам видається, що такий підхід ураховує лише один аспект ситуації – її суб'єктивний бік. Об'єктивні параметри ситуації при цьому не враховуються, що робить таку систему однобічною. Більшість викладачів-практиків переконані, що ситуація є, так би мовити, кінцевим компонентом усього процесу навчання іноземної мови (розмовна тема – локалізована тема – підтема – розділ підтеми – підрозділ, які мають перехресуватись із нелокалізованими темами). Питання про те, що має бути підґрунтям для вивчення іноземної мови, – розмовна тема чи ситуація, – лишається відкритим.

У методиці вказується на те, що ситуативність забезпечує такі параметри як ефективність, дієвість та економічність у навчанні іноземної мови (Біллоуз, 1967) і має стимулюватись потребою усвідомлювати та реагувати на ситуацію, що створює відповідну мовну атмосферу (Кекош, 2018). У цьому зв'язку важливим є вміння поєднати процес спілкування із реальними обставинами, які оточують учнів поза навчальною аудиторією (Уест, 1966: 34). Без наявності цього потужного стимулювального чинника здійснити продуктивне живе спілкування виявляється мало ймовірним. Тому важливим у цьому зв'язку є теза про те, що внутрішні мотиви породжуються не необхідністю, а потребою (Пометун, 2002: 63). Лексика та окремі конструкції мають постійно «існувати» та повсякчас «відроджуватись» у нових ситуаціях (Тарнопольський, 2019: 73), у відповідності до мовленнєвих ситуацій (Черниш, 2011), у проблемних ситуаціях (Лапідус, 1980: 62). Ситуації моделюють акти мовлення, які можуть водночас бути і метою і засобом навчання (Гальскова, 2006 : 44), або лише засобом. Задля цього використовують різні засоби наочності, що призводить до використання лише уявних ситуацій. Виділяють тематичні, стилістичні та психологічні ситуації (Пассов, 1999: 24). Останні два різновиди зручно співвідносяться із локалізованими та нелокалізованими темами, що також можна успішно використовувати в навчанні.

У підсумку представники методичної науки переважно одностайні щодо ролі ситуативного підходу у навчанні іноземної мовленнєвої діяльності, який, на їхню думку, має реалізовуватись на всіх етапах педагогічного процесу (Васильєва, 2009).

Не менш важливою для нас є погляди лінгвістів, які вказують на тісний зв'язок діалогічного мовлення і ситуації. Ситуація визначається як один з основних елементів, що створюють діалогічне мовлення (Мацько, 2003: 62). Діалогічне мовлення, у свою чергу, сприймається як форма мовленнєвої діяльності, що реалізується з орієнтацією на визначену ситуацію (Бацевич, 2004). Повноцінний акт мовленнєвого спілкування може відбутись лише за умови ситуативності мовлення (Ільїн, 2003: 83). Під час навчання іноземної мови діалог і ситуація є невіддільними, оскільки саме діалоги допомагають створити природну мовленнєву ситуацію спілкування (Артемов, 1989: 61). Тому наголошується на зв'язку між змістом висловлювання та конкретною ситуацією спілкування, що є однією з постійних ознак діалогічного мовлення (Колодязна, 2004 : 7). Натомість визначення характеристик мовленнєвих ситуацій вимагає урахування різного роду стимулів, які спонукають до участі в діалозі.

У практиці навчання рекомендують створити певну ситуацію, в межах якої відбувається розмова на задану тему (Черниш, 2011) та окреслити завдання для розмови із повідомленням теми (Лапідус, 1980: 69). Щоправда, пропонується і розрізнення мовленнєвих тренувань на бесіди з певної теми і бесіди у зв'язку із ситуацією. Незрозумілим, на нашу думку, та невинуватим щодо її ефективності лишається мета такої диференціації.

Як бачимо, у практиці навчання ситуація та тема знаходяться поряд. Однак у багатьох випадках незрозуміло, де йдеться про тему як засноване поняття сфери спілкування, тобто про розмовну тему, а де – про тему – предмет мовлення, тобто про тему розмову в цій конкретній ситуації. Ми вже відзначали небезпечність змішування цих двох понять, особливо під час навчання діалогічного мовлення. Не менш загрозливим для методики є змішування ситуації і теми, наприклад, коли йдеться про те, що розмова має впливати із реальної ситуації і в якості прикладу подають «мій звичайний день», «відвідування торговельного центру», «погода на вихідних». Слід чітко усвідомлювати, що в цьому випадку ми маємо справу не із ситуаціями, а з темами, причому з темами у значенні «розмовні теми». Усе це, на наше переконання, негативно впливає на кінцевий результат навчання. Вказується також на значення зв'язку теми та діалогічного мовлення в освітньому процесі. Це пояснюється здатністю теми формувати природність протікання діалогу та зумовлювати необхідність використання цієї форми мовлення.

З цього короткого огляду випливає, що ситуація, діалог та тема перебувають у тісному зв'язку з теорією та практикою навчання діалогічного мовлення. Щоправда, існує думка про те, що вони не обов'язково мають бути покладені в основу навчання мовлення (Гальскова, 2003).

Що ж таке ситуація? Це питання обговорюють лінгвісти, психологи та методисти. Ми маємо справу із різноманітними визначеннями, часом абсолютно полярними, навіть у межах однієї науки. Більшість науковців єдині у сприйманні ситуації як «сукупності умов» (О. Ахманова, Г. Колшанський, О. Леонт'єв), при цьому умов «екстралінгвістичних» (О. Ахманова, О. Маслико), внутрішніх та зовнішніх по відношенню до суб'єкта, «мовленнєвих та не мовленнєвих», «конкретних та реальних», «суб'єктних та об'єктних» (І. Бертран, О. Леонт'єв), які необхідні для здійснення спілкування (О. Леонт'єв, Г. Колшанський). На тлі такої одногосності незрозумілим лишається позиція окремих методистів, які у своїх визначеннях ситуації оминають увагою роль у ній суб'єкта навчання. В одному визначенні, хоча й однобічно, але враховується активна роль суб'єкта у навчанні, відборі та об'єднанні в єдине ціле об'єктивних обставин (Ільїн, 2003: 72). Урахування двох аспектів реальної ситуації спілкування – об'єктивної та суб'єктивної, видається нам, як і урахування ролі особистості, суб'єкта, одним із важливих чинників визначення ситуації, особливо, якщо йдеться про методичне визначення цього поняття. Лише в одному випадку ситуація сприймається лише як система взаємодії осіб, що вивчають іноземну мову (Пассов, 1999: 43). Лише в окремих визначеннях йдеться про смисловий аспект ситуації (Ветохов, 2004). Смисловий аспект ситуації вважаємо найважливішою умовою природного спілкування.

Отже, висуваючи в якості одного з важливих завдань дослідження питання про можливість використання у навчанні ситуації як основи для виникнення смислових взаємозв'язків висловлювань партнерів діалогу, ми мали на увазі передовсім розгляд питання про відображення ситуації у смислового змісті висловлювань у діалозі.

Висновки. Мовленнєва діяльність, як особливий компонент людської діяльності, є сукупністю мовленнєвих дій у різноманітних мовленнєвих ситуаціях, що мають здатність постійно змінюватись. Механізм «породження» ситуації у свідомості людини виявляється у таких її ознаках: наявності реальних або уявних предметів або явищ, існування зв'язку між цими предметами або явищами, стосунків, встановлених зв'язків до діяльності, яка відзначається як комплекс елементів, що перебувають у певних відносинах і потребують усвідомлення, оцінювання та динамічної реакції. Мовленнєва ситуація має відображення у змісті висловлювання через тему, яка постає в умовах ситуації. Між темою та ситуацією наявний взаємний зв'язок, що встановлюється у діалозі. Тема є смисловим стрижнем ситуації, яка, у свою чергу, є сукупністю реальних або уявних обставин, котра спричиняє виникнення смислових взаємозв'язків висловлювань і визначає їх загальний смисл.

Література

Алхазишвили А. А. Психологическая основа создания естественных речевых ситуаций в учебной обстановке. *Иностранные языки в школе*. 1974, № 9. С. 85-93.

Артемов В. А. Обучение диалогической речи (на материале английской речи). Киев: Советская школа, 1989. 123 с.

Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики. Львів, 2003. 281 с.

Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. Москва: Просвещение, 1965. 229 с.

Биллоуз Ф. Л. Методы и приемы преподавания языков. *Методика преподавания иностранных языков за рубежом*. Москва: Прогресс, 1967. С. 167-185.

Васильєва Л. Навчання діалогічної форми спілкування іноземною мовою: відбір та організація навчального матеріалу. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. Вип. 4. С. 238-247.

Ветохов О. *Важлива складова комунікативної підготовки учнів з іноземної мови. Іноземні мови в навчальних закладах*. Київ, 2004. №4. С. 76-86

Гак В. Г. Языковые преобразования. Москва: Школа, 1998. 768 с.

Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Москва: АРКТИ, 2003. 192 с.

Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Київ: Академія, 2006. 336 с.

Голосова Т. М. Темпоральна структура художнього тексту. Черкаси : РВВ ЧДУ, 2001. 267 с.

Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Донецьк: Бао. 2011. 992 с.

Ильин М. С. Основы теории упражнений по иностранному языку. Москва: Педагогика, 1975. 152 с

Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 512 с.

Кекош М. Л. Комунікативна поведінка вчителя на уроках іноземної мови. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2018. Випуск 61. С. 107-115.

Колодязна В. В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою. *Англійська мова та література*. Київ, 2004. № 5. С. 4-9.

Лapidус Б. А. Обучение второму иностранному языку как специальности. Москва: Высшая школа, 1980. 173 с.

Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва: Просвещение, 2009. 212 с.

Лозова О. М. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови. Київ, 2010. 143 с.

Мацько Л. І. Стилiстика української мови. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ.: Академія, 2012. 288с.

Николаева С. Ю. Проект «Тьюнинг образовательных систем в мире» и формирование иноязычной коммуникативной компетентности. *Іноземні мови*. Київ, 2012. № 2. С. 5-12.

Паламар Л. М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості. Київ : Національний держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова, 1997. 361 с.

Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. Липецк: Изд-во Липецкого гос. ун-та, 1999. 159с.

Пометун О. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика. Київ : АПН, 2002. 136 с.

Психология эмоций / Под ред. В. К. Вилюнаса. Москва: Издательство МГУ, 1984. 288 с.

Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи. Київ: Радянська школа, 1989. 158 с.

Стернин И. А., Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Москва: Флинта, 2005. 496 с.

Тарнопольський О. Б. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.

Уэст М. Обучение английскому языку в трудных условиях. Москва: Просвещение, 1966. 198 с.

Черниш В. В. Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у діалогічному мовленні. *Іноземні мови*. Київ, 2011. № 3. С. 15–22.

Situation as a methodological problem and its role in teaching a foreign language

Kozachenko Oleksiy²

Odessa National Polytechnic University, Odessa, Ukraine

The article provides a theoretical analysis of a situation as the basis for the emergence of semantic relationships of statements in a dialogue. Consideration of the situation and the specifics of its reflection in the semantic content of statements will allow establishing how a dialogue is governed by the situation. The relevance of the study is related to the need for scientific development and practical implementation of the system of teaching dialogic speech, which will effectively develop students' quality skills to use living spoken language in practice. Speech activity is marked by important linguistic parameters. A person's ability to perform speech activity is seen primarily as an opportunity to form statements that correspond to certain situations. The situation affects the structure of certain forms of oral speech, in particular its dialogic variety. Linguists consider the situation to be an extralinguistic factor of speech activity and an important element that significantly affects the speech structure. Psychologists treat the situation as one of the important criteria for studying the regularities of the forming and functioning of mental processes. The situation is traditionally

² Ph. D. in Pedagogy, Associate Professor at the Chair of Foreign Languages, Ukrainian-German Institute at the Odessa National Polytechnic University

considered at the level of functioning as well as a methodological category. There prevails an opinion that it is necessary to make a detailed analysis of the features of the speech situation components on the basis of which scholars-practitioners single out the most typical and controlled ones in order to successfully apply them in foreign language teaching. The important methodological parameters obtained as a result will be the situational basis for building an effective model of foreign language teaching / learning.

Keywords: methods of teaching foreign languages, situation, monologic and dialogic forms of speech.

References

- Alkchazishvili, A.A. (1974). Psikchologicheskaya osnova sozdaniya yestestvennykh rechevykh situatsiy v uchebnoy obstanovke [The psychological basis for creating natural situations in an educational setting]. *Inostrannyye yazyki v shkole – Foreign languages at school*, 9, 85–93 [in Russian].
- Artemov, V.A. (1989). Obucheniye dialogicheskoy rechi (na materiale angliyskoy rechi) [Conversational speech training (on the material of English speech)]. Kyiv: Sovetskaya shkola [in Russian].
- Bacevych, F.V. (2003). Narisy z komunikativnoy linhvistyky [Essays on communicative linguistics]. Lviv [in Ukrainian].
- Belayev, B.V. (1965). Ocherki po psikhologii obucheniya inostrannym yazykam [Essays on the psychology of teaching foreign languages]. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
- Billouz, F.L. (1967). Metody i priyomy prepodavaniya yazykov [Methods and techniques for teaching languages]. *Metodika prepodavaniya inostrannykh yazykov za rubezhom – Methods of teaching foreign languages abroad*, 167-185 [in Russian].
- Galskova, N.D. (2006). Teoriya obucheniya inostrannym yazykam [Theory of teaching foreign languages]. Kyiv: Akademia [in Ukrainian].
- Gak, V.G. (1998). Yazykovyye preobrazovaniya [Language conversions]. Moscow: Shkola [in Russian].
- Galskova, N.D. (2003). Sovremennaya metodika obucheniya inostrannym yazykam [Modern methodology of teaching foreign languages]. Moscow: ARKTI [in Russian].
- Chernysh, V.V. (2011). Zasoby formuvannya inshomovnoy komunikativnoy kompetentsiyi u dialohichnomu movlenni [Means of formation of foreign language communicative competence in dialogic speech]. *Inozemni movy – Foreign languages*, 3, 15-22 [in Ukrainian].
- Golosoza, T.M. (2001). Temporalna struktura khudozhnyoho tekstu [Temporal structure of artistic text]. Cherkasy [in Ukrainian].
- Ilyin, M.S. (1975). Osnovy teorii uprazhneniy po inostrannomu yazyku [Fundamentals of the theory of exercises in a foreign languages]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Ilyin, M.S. (2003). Motivatsiya i motyvy [Motivation and motives]. St. Petersburg Piter [in Russian].
- Kekosh, M.L. (2018). Komunikativna povedinka vchytelya na urokakh inozemnoy movy [Communicative behavior of a teacher in foreign language lessons]. *Naukovyy chasopys NPU im. M.P.Drahomanova – NP Dragomanov the National Pedagogical University Scientific journal*, 61, 107-115 [in Ukrainian].
- Kolodyazna, V.V. (2004). Navchannya dialohichnoho movlennya na urokakh anhliyskoyi movy za komunikativnoy metodykoyu [Teaching dialog in English language lessons using communicative methods]. *Anhliyska mova ta literatura – English language and literature*, 5, 4-9 [in Ukrainian].
- Lapidus, B.A. (1980). Obucheniye vtoromu inostrannomu yazyku kak spetsialnosti [Teaching a second foreign language as a specialty]. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
- Leontyev, A.A. (2009). Yazyk, rech, rechevaya deyatel'nost' [Language, speech, speech activity]. Moscow: Prosvesheniye [in Russian].
- Lozova, O.M. (2010). Psykholohichni aspekty zasvoyennya inozemnoy movy [Psychological aspects of mastering foreign language]. Kyiv [in Ukrainian].
- Manakin, V.M. (2012). Mova i mizhkulturna komunikatsiia [Language and cross-cultural communication]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
- Matsko, L.I. (2003). Stylistyka ukrayinskoyi movy [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv [in Ukrainian].
- Nikolayeva, S.Y. (2012). Tyuning obrazovatel'nykh sistem v mire i formirovaniye inoyazychnoy kommunikativnoy kompetentnosti [Tuning of educational systems in the world and the formation of foreign language communicative competence]. *Inozemni movy – Foreign languages*, 2, 5–12 [in Russian].

Palamar, L.M. (1997). Funktsionalno - komunikatyvnyy pryntsyp formuvannya movnoyi osobystosti [Functional-communicative principle of language personality formation]. Kyiv: NPU im. M.P.Drahomanova [in Ukrainian].

Passov, E.I. (1999). Kommunikativnoye inoyazychnoye obrazovaniye. Kontseptsiya razvitiya individualnosti v dialoge kultur [Communicative foreign language education. The concept of personality development in the dialogue of cultures]. Lipetsk: Lipetsk University publishing house [in Russian].

Pometun, O. (2002). Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya: teoriya i praktyka [Interactive learning technologies: theory and practice]. Kyiv: APN [in Ukrainian].

Skalkin, V.L. (1989). Obucheniye dialogicheskoy rechi [Conversational speech training]. Kyiv: Radyanska shkola [in Russian].

Sternin, I.A., Babenko, L.G. (2005). Lingvisticheskiy analiz kchudozhestvennogo teksta [Linguistic analysis of literary text]. Moscow: Flinta [in Russian].

Tarnopolskyi, O.B. (2019). Metodyka vykladannya inozemnykh mov ta yikh aspektiv u vyshchiiy shkoli [Methods of teaching foreign languages and their aspects in higher education]. Dnipro: Alfred Nobel University [in Ukrainian].

Vasilyeva, L. (2009). Navchannya dialohichnoyi formy spilkuvaniya inozemnoyu movoyu: vidbir ta orhanizatsiya navchalnoho materialu [Learning a dialogical form in communication in a foreign language: selection and organization of educational material]. *Teoriya i praktyka vykladannya ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi – Theory and practice of teaching the Ukrainian language as a foreign one*, 238–247 [in Ukrainian].

Vetokhov, O. (2004). *Bemoxoe* O. Vazhlyva skladova komunikatyvnoyi pidhotovky uchniv z inozemnoyi movy [An important component of communicative preparation of students in a foreign language]. *Inozemni movy v navchalnykh zakladakh – Foreign languages in educational institutions*, 4, 76-86 [in Ukrainian].

Vilunas, V.K. (Eds.). (1984). Psikhologiya emotsiy [Psychology of emotions]. Moscow: MGU [in Russian].

Uest, M. (1966). Obucheniye angliyskomu yazyku v trudnykh usloviyakch [Learning English in difficult conditions]. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].

Zahnytko, A.P. (2011). Teoretychna hramatyka suchasnoyi ukrayinskoyi movy [Theoretical grammar of modern Ukrainian]. Donetsk [in Ukrainian].

Accepted: May 27, 2020

